

HERALDISK TIDSSKRIFT

1961 • BIND 1 • NR 4 • SIDE 174-178

Ny heraldisk litteratur

SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA

Heraldisk Selskab • Heraldinen Seura • Skjaldfræðafélagið

Heraldisk Selskap • Heraldiska Sällskapet

Ny heraldisk Litteratur

Eskilstuna Vapen

Svenska stadsvapen-monografier höra till sällsyntheterna. Man f r därför med glädje hälsa intendenten *K. Hilding K ll ns* initiativ att lösa problemet med sin hemstads vapens symbolik och ursprung. Sina forskningar framlägger Källén i sin skrift *Eskilstuna vapen, Fabricius och Hefaistos-Vulcanus* (eget förlag, tr. Strängnäs 1960; 28 sidor, 20 ill.).

Eskilstuna erhöll såsom »Carl Gustafs stad« stadsrättigheter 1659 och samtidigt tillstånd att föra eget »signet«. Dess äldsta sigill  r ifrån 1665 och visar samma motiv som det senast 1937 fastställda stadsvapnet, nämligen: i fält av silver ett från en av en v gskura bildad blå stam uppskjutande svart stöd (da. ambolt) med r d sockel, över vilket en ur ett bl tt moln i övre vänstra sk ldh rnet framkommande r d arm svingar en svart slägga.

Samma vapen, ehuru fördubblat med undantag av stödet, bäres av den dansk-norska släkten *Fabricius* ( ven av den 1778 adlade  tten *Fabritius-Tengn gel*, men *ej* av den 1783 adlade *Anton Fabricius*). Något samband emellan de båda vapnen, såsom man tidigare trott, finnes icke, men efter jämförelse med svenska adelsvapen med liknande motiv, kommer Källén fram till att den gemensamma nämnaren  r antikens smedgud Hefaistos-Vulcanus.

Den intressanta skriften kan beställas ifrån författaren, adress  sg rd, Hedlandet, Sverige.

L. P-n.

Kommunev bener

»Kommunen« er et blad, som udsendes hveranden torsdag. Grunden til at det omtales her, er at næsten hvert nummer indeholder en lille artikel om et kommunev ben, gammelt eller nyt, om et kommunalheraldisk problem, eller om noget andet heraldisk, af Statens heraldiske Konsulent *Paul Warming*.

I løbet af de seneste 8-10 måneder har »Kommunen« indeholdt artikler af *Warming* om bl. a. Store Heddinges interessante våben; om Brønderslevs, Vardes og Nexos våbener; om helgenbilleder og andre religiøse figurer i danske k bstadsv bener (Ringsted, S by, Thisted, Åkirkeby, Odense m. fl.); om nye amtskommunale våbener; om Ulkebøl Kommunes særprægede våben; om Christian 2. og hans dronnings våbener i Udbyneder Kirke; m. m.

Abonnement på »Kommunen« koster Dkr. 12.50 om året. Adresse: St. Kongensgade 40, København K. Giro 1437.

S.T.A.

Bomerker - en Bibliografi

I skriftrekken *Aktuelle Themen zur Genealogie* er som nr. 4/5 utkommet *Die Hausmarke, Wesen und Bibliographie* av *Herbert Spruth* (forlag Degener & Co., Neustadt an der Aisch 1960, pris D/M 6.60). Forfatteren, dr. *Herbert Spruth*, leder av *Zentralstelle f r Hausmarkenforschung*, tidligere formann i foreningen *Herold* i Berlin, innleder bibliografien med en oversikt over bomerkeforskningens historie og peker samtidig på de problemer man idag står overfor innen denne forskningsgren, som har tilknytning til en rekke kulturhistoriske gebeter. *Spruth* sondrer mellom bomerker (Hausmarken) i engere forstand eller egentlig bomerker, og bomerker i utvidet forstand, d.v.s. alle de merker av bomerke-karakter, som i tidligere tider og sporadisk frem til nutiden er blitt anvendt på forskjellig måte for å betegne eiendom o.a. Det er litteraturen om bomerker i utvidet forstand bibliografien omfatter.

Bibliografien er delt i to hovedavsnitt. Det første inneholder grunnleggende arbeider og arbeider av almindelig karakter,

det andet specielle arbejder, fortrinsvis knyttet til enkelte land eller landsdele. Tyskland og Nord-Europa er fyldigst representert. For Tyskland, som utvilsomt har den største litteratur på området, er bibliografien formodentlig noget nær komplett; de nordiske land og Storbritannia er med med alle vigtigere arbejder og en række andre dertil. Det samme gjelder formodentlig land som Frankrike, Polen o. a.

Bibliografien er illustrert bl. a. med flere merkekart med merker av karakteristiske former fra forskjellige tider og steder. Av stor interesse er en stamtavle, som viser merkeføringen innen en tysk slekt gjennom over 200 år.

Det er et stort og fortjenstfullt arbeide dr. Spruth har nedlagt i bibliografien, som vil være uundværlig for alle, som i nogen bredde vil arbeide med bomerkenes historie.

Hans Krag

Våben og Adelskab

Robert Gayre of Gayre and Nigg: *The Nature of Arms. An exposition of the meaning and significance of Heraldry with special reference to its nobiliary aspects.* (Oliver and Boyd, Edinburgh and London. 1961. 35 shillings).

Den kendte og meget flittige skotske heraldiker, udgiveren af »*The Armorial*«, *Robert Gayre of Gayre and Nigg*, har i dette forår udsendt en ny bog med våbenretlige – eller snarere adelsretlige – aspekter.

Bogen, der fremtræder i et meget smukt udstyr med adskillige farveplancher, behandler på europæisk historisk baggrund spørgsmålet om, hvorvidt besiddelsen af et anerkendt våben er ensbetydende med ejers adelige status.

Der er spildt mere blæk på dette tema end på noget andet heraldisk emne. Man mindes således den bitre strid herom mellem de engelske heraldikere Oswald Barron og Fox-Davies i begyndelsen af dette århundrede. Efter gennemlæsningen af Gayre's nye bog må man desværre konstatere, at den – som adskillige af sine forgængere – lider af den åbenbare videnskabelige man-

gel, at den begynder med konklusionen for derefter at indsamle de fornødne præmisser, ja i dette tilfælde endog uden smålig skelen til særegne nationale forhold forsøger at presse hele den europæiske våbenret på dette område ind i en bestemt formel.

Gayre's hovedtanke er den, at våben er »*tesseræ nobilitatis*«, symbolsk udtryk for adelskab, og at den, der fører et af de respektive myndigheder godkendt våben, dermed eo ipso er adelig. For dette synspunkt anfører han udmærkede argumenter for så vidt angår skotske forhold, der i stor udstrækning hviler på feudalismens arv, og hvor de af det skotske heroldskollegium udfærdigede våbenpatenter alle erklærer den pågældende for adelig. Når forfatteren imidlertid udstrækker dette hovedsynspunkt til tillige at gælde forholdene i England, Wales og Irland, er han på mere usikker grund. Den kendte våbenretlige forfatter G. D. Squibb er således i seneste tid i sine på indgående arkivstudier hvilende værker »*The law of arms in England*« og »*The High Court of Chivalry*« kommet til det modsatte resultat.

Med ægte skotsk ihærdighed overfører Gayre endelig sin hovedtanke til generelt at gælde det europæiske fastland, og her må man sige, at jorden skrider under teorien. De franske, tyske, italienske og schweiziske middelalderlige borgerlige våbener affejes med, at de kun er undtagelser, der bekræfter hovedregelen! Forfatterens forsøg på at komme udenom de schweiziske bondevåbener er næsten rørende i sin ubehjælpssomhed. Gayre's teorier på dette område bygger alle på synspunkter fra 1500- og 1600-tallet, hvor den levende middelalderheraldik var død, og våbentildelinger i stor udstrækning var blevet en handelsvare i økonomisk og politisk interesserede fyrsters hænder. Forfatteren ses ikke at have fremført nye argumenter, der på afgørende vis kan rokke ved Galbreath's og Mathieu's grundlæggende arbejder på dette felt – arbejder, der alle bygger på middelalderens faktiske og retlige brug af våbener, hvorefter det stod enhver frit for at antage et slægtsvåben, som han selv skabte, uden at han af den grund blev mere adelig end før, medmindre dette udtrykkelig stod nævnt i

et eventuelt senere udfærdiget våbenbrev eller adelspatent.

At en officiel indregistrering af våbener i heroldskollegiets bøger ikke i almindelighed medførte noget adelskab kan der nævnes et morsomt eksempel på fra 1600-tallets Frankrig, fremdraget af Jacques Descheemacker i hans i 1960 udkomne »Le Droit des Armoiries«. Ludvig XIV udstedte i november 1696 et edikt, der påbød en almindelig registrering af rigets anerkendte våbener. I henhold til dekretet – der blev udstedt af fiskale grunde for at skaffe penge til krigen! – blev der af det franske heroldskollegium indregistreret mere end 60.000 våbener, hvoraf Descheemacker anslår, at ca. 52.000 var rene borgerlige våbener. At dette edikt senere blev ophævet (1760), kan ikke berettige til at betragte denne indregistrering som en lapsus. Og i hvert tilfælde må det fastholdes, at de 52.000 borgere ikke blev adelige ved denne registrering, selv om en opgørelse fra begyndelsen af 1900-tallet dristigt opgjorde antallet af adelige i Frankrig på revolutionens tidspunkt til 365.000, medens England kun tegnede sig for 300!

Gayre beskæftiger sig i sin bog ret udførligt med nordiske forhold, herunder især stillingen i Sverige. Hans fremstilling bygger her ikke på egne undersøgelser, men på andenhandsreferater (»we are assured...«), og man fristes til at mene, at disse forsikringer vist er indpasset af forfatteren på en ret fri måde for at støtte hans hovedsynspunkt. Gayre udtaler således, at man i Sverige ikke anerkender arveligt adelskab uden våben, og at staten ikke anerkender andre våbener end de adelige. Medens man kan tiltræde den første regel, må man fra nordiske heraldikers side protestere imod, at den anden regel skal udgives for at være gældende våbenret i Sverige. Som allerede Arvid Berghman påviste i sin bog »Borgerliga Släktvapen« har svenske herolddere faktisk indregistreret borgerlige våbener, uden at de pågældende af den grund blev betragtet som adelige, og med Gayre at påstå, at officiel tildeling af våbener til borgerlige riddere af Serafimerordenen ikke kan betragtes som en undtagelse fra regelen, da de pågældende allerede i kraft af ridder-

skabet er adelige, er jo en urimelighed al den stund, at nytildeling af adelskab ifølge den siden 1902 i praksis fulgte fortolkning af den svenske regeringsforms § 114 er politisk udelukket.

Om danske forhold udtaler forfatteren lakonisk og uden begrundelse, at adelige våbener klart adskiller sig fra borgerlige. Man havde gerne set påvist hvorledes! Da den danske grundlov i 1849 ophævede »enhver i lovgivningen til adel, titel og rang knyttet forrettighed« og således afskar enhver diskussion om borgerliges ret til at føre slægtsvåben, fastslog bestemmelsen våbenretligt kun lovligheden af den faktiske brug af skjold og hjelm, som borgerlige slægters siden middelalderen har gjort i Danmark. Det kan næppe udtrykkes bedre end Thiset har gjort det: »I Danmark adlede manden våbenet, men ikke våbenet manden«!

Som kuriosum kan tilføjes, at man i Danmark i dag endog er i den helt urimelige situation, at medens talrige våbener tilhørende kendte uddøde adelslægter er uden enhver beskyttelse fra retsmagts side, kan enhver nulevende borgerlig våbenførende slægt ved en indregistrering af våbenet i foreningsregisteret opnå eneret til benyttelse af dette, således at krænkelse af eneretten kan straffes med bøde indtil 2.000 kr. En sådan retsstilling kan i hvert tilfælde ikke tages til indtægt for Gayre's synspunkter.

Trods disse kritiske bemærkninger til Gayre's bog kan den ikke desto mindre anbefales til anskaffelse af interesserede. Den indeholder mange nye oplysninger og tanker om især skotske og engelske forhold, selv om man altså af materialet måske vil drage en konklusion, der er modsat forfatterens.

Ernst Verwohlt

Guide to Titles

Det brittiska titel- och tituleringssystemet förorsakar vissa besvärligheter icke blott för utlänningar. Huru ofta har man icke blott i pressen utan även i lärda uppsatser sett sådana förskräckligheter såsom »Sir Smith«! En utmärkt handbok i detta invecklade ämne har nu utgivits av den kände heraldikern, genealogen och adelshistorikern *L.*

G. Pine, f. d. redaktör för »Burke's Peerage«. Handboken heter *Written and spoken Guide to Titles and Forms of Address* (Elliot's Right Way Books, Kingswood, Surrey 1959; 124 sidor; pris inb. sh. 7/6).

Pine behandlar bl. a. titlarnas ursprung, brittiska kungliga och adliga titlar, kvinnliga, kyrkliga och militära titlar etc. Ett kapitel ägnas åt de brittiska heraldiker-ämbetena och under rubriken »blandat« skriver Pine bl. a. om utländska adelstitlar. Intressant är hans förmodan, att det nu finnes anledning till ändring av den orimliga kungl. förordning ifrån 1932, som förbjuder utländska adelsmän att använda sina ärvda titlar efter naturalisation såsom brittiska undersåtar. De få f. n. icke ens använda sina utländska adelsvapen förrän efter tillstånd av »the Earl Marshal«!

Av samme författare har även utgivits *Princes of Wales* (Herbert Jenkins, London 1959; 190 sidor, 15 ill.; pris inb. sh. 21/-). Han skriver här om de 21 prinsarna av Wales ifrån prins Edward (II) 1301 till prins Charles 1958 med en historisk inledning. Prinsens av Wales vapen fastställdes 1911. Hjärtskölden – kvadrerad av rött och guld, i varje fält ett gående utåtseende lejon av motsatt tinktur – fördes redan av den berömda fursten av Norra Wales, Llywelyn den store, vilken regerade 1194–1240.

I de två bihangen behandlas bl. a. den kungliga äktenskapslagen.

L. P.-n.

Middelalder

»Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder« udsendte bind 6 »Gästning-Hovedgård« i våren 1961: 710 spalter + 5 plancher. Pris: Dkr 48 häftet, indb. 56.50 eller 64.00. Bindet indeholder adskillige artikler af heraldisk interesse, f. eks. om harnisk, helgenbilleder og helgenvåbener, hjelme og hjelmtegn, herolder og heraldik, heraldiske figurer, bogejermærker og tinkturer, heraldisk stil og terminologi, m. m., alle med litteratur-henvisninger. De fleste af artiklerne er skrevet af C. G. U. Scheffer, *Hallvard Trætteberg*, og Ernst Verwohlt.

Kanske må man have lov til at fremhæve en af artiklerne, nemlig Ernst Verwohlts

om det danske middelalderlige heroldssystem. Herom har forfatteren, SHS's for- mand, samlet og kombineret en stor og detaljeret viden, som for størstedelens vedkommende er helt ny. Bl. a. er artiklens illustration af en dansk herold eller persevan fra 1474, med kongevåbenet på sin dragt, aldrig før vist her i landet.

S. T. A.

Heraldisk Landkort

På Bartholomews kortforlag i Edinburgh er utkommet et landkort, »*Scotland of Old*«, som viser clanernes territorier inden for en farvestrålende ramme af de komplette våbener for ca. 200 skotske clanhövdinge m. m. Kortet er udført af *Sir Iain Moncreiffe* og *Don Pottinger*, begge persevaner hos den skotske våbenkonge, og kendt som forfatter og tegner af den frydefulde »*Simple Heraldry*«.

Kortets format er 76 × 102 cm, og det fås i tre udgaver: på papir, falset eller plano, 5 sh; på lærred, falset, 7/6 sh; på lærred, plano og med trælistor, 15 sh.

S. T. A.

Finlands ointroducerade Adel

Om den nordiska adeln föreligger en rikhaltig genealogisk och heraldisk litteratur såsom Elgenstiernas och Carpelans ättartavlor för den svenska och finländska introducerade adeln och stamtavlorna i Danmarks Adels Årbog för den danska. För den ointroducerade adeln i Sverige är det däremot sämre ställt; Schlegel-Klingspors ättartavlor äro helt föråldrade. Detsamma gäller även Klingspors och Granfelt's vapenböcker. Sämst ställt har det dock varit med den ointroducerade finländska adeln, vilken nästan helt fallit i glömska. Hittills har icke ens en fullständig förteckning över dessa ätter varit publicerad!

Genealogiska Samfundet i Finland har således fyllt ett länge känt behov genom att utgiva *Ättartavlor för de på Finlands rid-darhus icke inskrivna efter 1809 i finskt adligt, friherrligt eller grevligt stånd upphöjda ätterna* (Geneal. Samfundets i Finland Skrifter

XXIII – Särtryck ur dess Årsskrift XXXVII 1957–1959; Åbo 1960, tr. 1961; 104 sidor, pag. 61–161, personreg., ill.; pris häftad 300 Fmk). Ättartavlorna äro utgivna av samfundets ordförande, docenten i finsk historia vid Helsingfors universitet fil. d:r *Yrjö Blomstedt*. I verket ingår såsom bilaga: *von Brandenburg* av direktörsassistenten vid Helsingfors vårdverk *Harry V. Walli*. Bilagan, som är illustrerad med ett flertal porträtt, utgör även nr XII i serien »Bidrag till kännedom av å Finlands Riddarhus icke upptagna adliga ätter av utländskt ursprung« (nr I–XI voro införda i årsskrifterna 1919–29).

Finlands ointroducerade adel är icke talrik. Den omfattar följande ätter: grevarna *Rehbinder* (sv. frih. nr 77, finl. frih. nr 3) och *Sprengtporten* (sv. adl. nr 1740), friherre *Alopeus* (rysk adel, polsk greve) och adelsmännen (*von*) *Baer*, *Bergenheim* (finl. adl. nr 201), *von Brandenburg* (sv. ointr. adel), *Broberg*, *Danielson(-Kalmari)*, (*von*) *Falck*, (*af*) *Meinander* (finl. adl. nr 255), *Molander*, *Orrhielm*, *von Rechenberg* (öselk intr. adel), *Richter*, *Rosenkampff* (sv. ointr. adel, finl. frih. nr 27), *Ross*, *Stierwald*, *Tallqvist* och *Thilén*. Summa 19 ätter.

Såsom sedermera introducerade falla *Bergenheim* och *af Meinander* i viss mån utanför ramen för arbetet. Endast den förstnämnda samt de expatrierade *von Baer* och möjligen *von Rechenberg* fortleva jämte de på svärdssidan utslöknade *von Brandenburg* och *Tallqvist*. Alla andra ätter äro h.o.h. utdöda.

Den ointroducerade adelns heraldik är något knapphändigt behandlad. Endast *Orrhielm* och *Thilén* hade av kejsarenstorfursten behörigen fastställda vapen, medan *von Brandenburg* och *von Rechenberg* såsom naturaliserade bibehöllo sina gamla

vapen. *Ross* förde nästan samma vapen som den danska adliga ätten *Ross*. De nämnda vapnen äro ur originalhandlingarna avritade av fil. kand. *Pentti Papunen*. Måhända kan det ur kulturhistorisk synpunkt vara av intresse att dessa typiska exempel på den undermåliga finländsk-ryska 1800-talsheraldiken avbildats; ur heraldisk synpunkt hade dock moderna teckningar varit att föredraga. Den största bristen är emellertid att ej blasoneringarna återgivits. De avbildade vapnen få ej upfattas sålunda, att blott dessa fem ätter förde vapen. De ovan såsom introducerade eller av utländsk adel angivna ätterna hade givetvis vapen, om ej alltid i den ointroducerade värdigheten. Helt utan – fastställda eller kända – vapen voro endast de återstående åtta ätterna.

Trots ovanstående anmärkningar och några obetydliga sakfel i texten (här ej nämnda) kan verket varmt anbefallas. Det förtjänar plats i varje adels heraldikers bibliotek. I sin art är det ett outhärligt komplement till de stora standardverken om den nordiska adeln.

L. P-n.

Heraldica Nr. 4

På 24 sider fortæller dr. phil. *Martin Ellehaug* ret traditionelt om det danske kongevåbens udvikling fra Erik af Pommern til i dag, om det islandske våben af i dag, og om det finske våbens oprindelse; sidstnævnte afsnit er det bedste. Det lille skrift er rigt illustreret, delvis i farver; konfust redigeret; og affattet på engelsk (er meningen vist). Det fås hos forfatteren, Rosenborggade 2, København K, giro 47620. Pris: Dkr 6.00.

S.T.A.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommersiell bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.